

היום נלמד בעזרת ה':

עבודה זרה דף לט

למדנו במשנה - וטרית טרופה וציר שאין בה דגה וכו': והחילק.

שאלה: מאי חילק? תשובה: אמר רב נחמן בר אבא, אמר רב זו סולתנית: דג קטן, שבתחילת גידולו אין בו קשקשת, ועתידה לצמוח לאחר זמן. והוא דג כשר. ומפני מה הוא אסור? מפני שבעת הדיק 'ערבונה עולה עמה' כלומר מתערבבים בהם דגים נוספים טמאים.

תנו רבנן אין לו עכשיו קשקשת: דג שאין לו עכשיו קשקשים, ועתיד לגדל אותם לאחר זמן, כגון הסולתנית והעפיץ (= מין נוסף של דג קטן), הוא מותר. דג שיש לו עכשיו בהיותו במים קשקשים, ועתיד להשיר אותם בשעה שעולה מן המים, כגון מיני הדגים 'אקונס', 'אפונס', 'כטספטייס', 'אכספטייס', 'אוטנס'. הוא מותר.

אכריז רבי אבהו בקיסרי: 'קירבי דגים' = שומן, 'ועוברן' = הביצים שלהם, נקנים מכל אדם, ואף מגוי. משום שחזקתן אינן באים אלא ממקומות הנקראים 'פלוסא' ו'אספמיא'. ודגים טמאים אינם מצויים שם.

כי הא דאמר אביי: ה'צחנתא דבב נהרא' כלומר 'חילק' שבא מנהר הנקרא "בב", מותר. לפי שאין דגים טמאים מצויים שם.

מאי טעמא? הגמרא מבררת מדוע אכן אין שם דגים טמאים?

אילימא משום דרדיפי מיא: אם נאמר בגלל שהנהר זורם מהר ובכח, ודג טמא אינו יכול לשרוד שם, כיון שאין לו חוט השדרה, ולכן במקום שהמים זורמים שם בכח, הוא לא יכול להיות בו. **והא קא חזינן דקאי:** לא יתכן לומר כך. כי הרי אנו רואים שדגים טמאים בכל זאת מתקיימים שם.

אלא, משום דמליחי מיא: ואם נאמר בגלל שהמים שם מלוחים. ודג טמא שאין לו קשקשים, אינו יכול להיות במים מלוחים. **והא קא חזינן דקאי:** אף זה לא יתכן לומר. כי הרי אנו רואים שדגים טמאים בכל זאת מתקיימים שם.

אלא, משום דלא מרבה טינא, דג טמא: קרקעית אותו נהר אינה יכולה לגדל דגים טמאים.

אמר רבינא: בזמנינו שנהר גוזא ונהר גמדא נשפכים לנהר בב, אסורים הדגים הבאים ממנו. לפי שיש לחשוש לדגים הטמאים שבאו מן הנהרות האחרים.

אמר אביי: דג הנקרא 'חמרא דימא' = חמור הים, מותר. ודג הנקרא 'תורא דימא' = שור הים אסור.

וסימניך: וסימן לדבר, בעל חיים שטמא על פני היבשה טהור בים, דהיינו חמור. ובעל חיים שטהור על היבשה טמא בים, דהיינו שור.

אמר רב אשי: דג הנקרא 'שפר נונא' מותר. והנקרא 'קדש נונא' אסור. **וסימניך:** וסימן לדבר, ממה שנאמר "קודש לה". כמו שדבר קודש אסור, כך דג הנקרא 'קדש נונא' אסור.

איכא דאמרי: יש אומרים שדג הנקרא 'קבר נונא' אסור. והסימן לדבר, הוא טמא כמו קברי עובדי כוכבים.

רבי עקיבא איקלע לגינזק: נזדמן למקום שנקרא 'גינזק'. הביאו לפניו דג הנקרא 'נונא', שהיה דומה לדג טמא הנקרא 'חיפושא'. **חפיה בדיקולא חזא ביה קלפי ושרייה:** על מנת לבדוק, כסהו רבי עקיבא בסל ופירכס הדג בתוכו. לאחר הניעור ראה בסל קשקשים, והתירו.

רב אשי איקלע ל'טמדוריא': נזדמן למקום ששמו 'טמדוריא'. הביאו לפניו דג הנקרא 'נונא', שהיה דומה לדג טמא הנקרא צלופחא. לקחו אל מול אור השמש, וראה שיש בו קשקשים דקים, והתירו.

רב אשי איקלע לההוא אתרא: נזדמן למקום אחד, הביאו לפניו 'נונא'. שהיה דומה לדג טמא ששמו 'שפרנונא'. **חפיה במשיכלי חיורי:** הכניסו לתוך כלי לבן, ראה בו קשקשים שהם שחורים, ובולטים על רקע הלבן, והתירו.

רבה בר בר חנה איקלע: נזדמן למקום ששמו 'אקרא דאגמא'. הביאו לפניו מאכל של דגים קטנים. שמע את אותו אדם שהיה קורא למין זה 'באטי', שהוא שם של דג טמא. אמר מכך שקורא לו 'באטי', משמע מכך שדבר טמא יש במאכל העשוי ממין זה. וכיון

שכר, לא אכל ממנו. בבוקר עיין בדבר זה לאור יום, ואכן מצא בו דבר טמא. וכיון שניצל מאכילת דבר טמא, קרא על עצמו את הפסוק "לא יאונה לצדיק כל און".

*

למדנו במשנה - והקורט של חילתית: חתרכת צמח חריף הנקרא 'חילתית', הבא מן הגוים, אסור באכילה ומותר בהנאה.

שאלה: מאי טעמא? מדוע הוא נאסר באכילה?

תשובה: משום דמפסקי ליה בסכינא: משום שחותכו הגוי בסכין. ומסתמא בסכין יש שאריות של שמנונית איסור, ונבלעים הם בחילתית.

ואף על גב שאמר מר שאיסור הנותן טעם לפגם, מותר, נאסרה החילתית על ידי נתינת טעם. כי מחמת שהחילתית חריפה, נמתקת היא במשהו על ידי השמנונית. והרי השמנונית היא כנותן טעם לשבח בחילתית, ואסור.

*

עבדיה דרבי לוי: העבד שלו היה מוכר חילתית. והיו סומכים עליו שהיא כשרה בגלל שהוא עבד של רבי לוי. כשנפטר רבי לוי, באו לפני רבי יוחנן ושאלו - האם כעת לאחר שנפטר רבו, אפשר להמשיך ולקנות ממנו? אמר להם - עבד של 'חבר' (= תלמיד חכם), הרי הוא כחבר!

רב הונא בר מניומי זבן תכילתא: קנה חוטי תכלת למצות ציצית מאשתו של רב עמרם חסידא. וקנה דוקא ממנה, לפי שדרך המוכרים הרמאים למכור 'קלא אילן' כאילו היה 'תכלת'.

אתא לקמיה דרב יוסף: בא לפני רב יוסף לשואלו האם אכן אפשר לסמוך על אשת רב עמרם חסידא? לא היתה בידו תשובה על כך.

פגע ביה חנן חייטא: פגש בו החייט. אמר ליה, יוסף העני, מנין לו תשובה על שאלה זו? בעצמי היה מעשה דומה, שקניתי תכלת מאשתו של רבנא, אחיו של רבי חייא בר אבא. ובאתי לפני רב מתנא, ושאלתיו האם אכן אפשר לקנות מידה? ולא היתה בידו תשובה לכך. באתי לפני רב יהודה ממקום הנקרא 'הגרנויא', ואמר לי - נפלת לידי, ועכשיו אתה צריך לתשובתי. כך אמר שמואל - אשת חבר, הרי היא כחבר!

דתנו רבנן - אשת חבר, הרי היא כחבר. וכו'.

חבר שמת: אשתו ובניו ובני ביתו הרי הן בחזקתן כמו שהיו בחיי החבר. עד שיחשדו, ויתברר ששוב אין הם בכשרותן.

וכן חצר שמוכרין בה תכלת: ומוחזקת כמקום מכירת תכלת כשרה, הרי היא בחזקתה שלא מרמין בה, ומחליפין בדברים אחרים. עד שיתברר שאכן מרמים שם, ותיפסל החצר מלשמש כמקום מכירת תכלת כשרה.

תנו רבנן - אשת עם הארץ: שנתאלמנה או נתגרשה, וכעת נישאת לחבר. וכן בתו של עם הארץ שנישאת לחבר, וכן עבדו של עם הארץ שנמכר לחבר. כולם צריכים תחילה לקבל על עצמן בפני שלשה חברים, 'נאמנות לכל דברי חברות'. כגון שיאכלו בטהרה, ויעשרו פירות, וכיוצא בהן.

אבל אשת חבר שנישאת לעם הארץ, וכן בתו של חבר שנישאת לעם הארץ, וכן עבדו של חבר שנמכר לעם הארץ, אינם צריכים לקבל דברי חברות לכתחלה, על מנת שיהיו נאמנים על דברי חברות. אלא סומכים על כך שקודם התחברותם לעם הארץ, היו נאמנים. זו דעת רבי מאיר. אבל לדעת רבי יהודה גם הם צריכים לקבל על עצמן מחדש דברי חברות לכתחלה.

וכן היה רבי שמעון בן אלעזר אומר: מעשה באשה אחת שנשאת לחבר, והיתה קושרת לו תפילין על ידו. לאחר מכן נשאת אותה אשה למוכס, וסתם מוכסין גזלנים הם, והיתה קושרת לו 'קשרי מוכס' על ידו כלומר חותמות שחותם המוכס לנותני המכס, לאות שכבר שילמו המכס ושלא יגבו מהם בשנית.

רואים מכך, שאשה הולכת תמיד אחר בעלה. ולכן אין להחזיקה מחמת המצב שהיתה אצל בעלה הקודם. ואם רוצה להיות נאמנת בדברי חברות, יש לה לקבלם על עצמה מחדש.

*

אמר רב - 'חבי"ת': הדברים הרומזים בראשי תיבות אלו (שיפורטו להלן), שהופקדו ביד גוי, אסור להשתמש בהם אם נחתמו רק בחותם אחד. אלא צריך שני חותמות. אבל 'חמפ"ג' מותר להשתמש בהם אף אם הופקדו בידי גוי בחותם אחד.

הגמרא מבארת מהו חבי"ת -

חלב, בשר, יין, תכלת (= של ציצית), אסורין בחותם אחד: משום שבשר ותכלת יקרים הם. ולכן יש לחשוש שמא זייפם הגוי והחליפם. ובין יש לחשוש שמא ניסכו. (ולענין חלב, תדון הגמרא בהמשך).

הגמרא מבארת מהו חמפ"ג -

חילתית, מורייס, פת, גבינה - מותרין בחותם אחד: משום שאין כל כך רווח בהחלפת החילתית.

פת, למאי ניחוש לה? הגמרא מבארת את היתר הפת בחותם אחד.

אי משום איחלופי קריא בחמימא, מידע ידיע: אם נחשוש שמא החליף פת קרה משלו, בפת חמה של ישראל. ניכר הדבר וידוע לבעלים. ומחמת כן ימנע הגוי מההחלפה, ומשום כך אין לחשוש.

דחיתי בדשערי, נמי מידע ידיע: אם נחשוש שיחליף פת של חיטין בפת שעורין שזולה יותר. גם בזה אין חשש, משום שההחלפה ניכרת וידועה לבעלים.

אי כי הדדי: אם שני הפיתים שווים, ואין הבדל גדול ביניהם, הרי כיון שישנו חותם אחד, לא טרח הגוי ומזייף את החותם.

שאלה: רב: רב שאסר חלב בחותם אחד, והתיר גבינה בחותם אחד. במה שונה גבינה, שלא טורח הגוי ומזייף על מנת להחליפה בגבינה משלו, ומשום כך היא מותרת בחותם אחד. הרי גם חלב, לא טורח הגוי לזייף. ומדוע חלב בחותם אחד אסור?

תשובה: אמר רב כהנא: אכן תוציא 'חלב' מתוך הדברים שהוזכרו כאסורים בחותם אחד, ויהא החלב מותר בחותם אחד. והכנס במקומו איסור 'חתיכת דג שאין בה סימן', שדמיה יקרים, ולכן יש לחשוש שמא החליפה הגוי.

קושיא: היינו בשר: הרי חתיכת דג היינו בשר, ומודע צריך לכתוב אותו דבר פעמיים?

תירוץ: תרי גוני בשר: יש שני סוגים של בשר, בשר בהמה ובשר דג.

ושמואל אומר: הלכות חותם כך הם. בי"ת - אסור בחותם אחד. מח"ג - מותר בחותם אחד.

בי"ת - בשר, יין, תכלת. אסורין בחותם אחד. מח"ג - מורייס, חילתית, גבינה. מותרין בחותם אחד.

לשמואל, חתיכת דג וכו': הגמרא מבארת מדוע לפי שמואל (שאינו חולק בהלכה על רב) אין צורך להזכיר את חתיכת הדג בכלל הסימן לאיסור. ואין צורך להזכיר את הפת בכלל הסימן להיתר.

חתיכת דג שאין בה סימן - היינו בשר. ואת הסברא שנאמרה לעיל, שדג ובשר הם שני סוגי בשר, ונמנים כל אחד בפני עצמו, לדעת שמואל סברא זו לא אמרין. ובכלל בשר ישנו אף בשר דג.

(ולפי זה גם אין צורך להזכיר את ההיתר של פת בסימן אחד, כי אין מה לחשוש בפת, וכמו ששנינו לעיל פת - למאי ניחוש לה?!)

*

תנו רבנן: אין לוקחין ימ"ח מח"ג בסוריא: והגמרא מבארת -

לא יין, ולא מורייס, ולא חלב, ולא מלח סלקונדרית, ולא חילתית, ולא גבינה: לפי שהחנונים שבסוריא, חשודים על עבירת "לפני עיור לא תתן מכשול". ועשויים הם לקנות סחורה זו מן הגויים, ולמוכרה ליהודים! אלא מן המומחה בלבד, מותר לקנות. שידוע בו שמקפיד שלא לקחת מן הגויים.

וכלן: כל המאכלים האלו שאסור לקנותם מן החנונים, אם נתארח אצל בעל הבית - מותר. כי על אף שחשודין אנשי סוריא לעבור על איסור "לפני עיור", מכל מקום אינם חשודין הם עצמם על אכילת דבר איסור. ולכן לאכול את האוכל שלהם בביתם, מותר.

מסייע ליה לדברי רבי יהושע בן לוי: וברייתא זו מסייעת לרבי יהושע בן לוי שאמר - אם שלח לו בעל הבית לביתו את אחד מכל המאכלים הללו - מותר לאוכלם. **מאי טעמא? וכו':** בעל הבית אינו מניח מלאכול דבר המותר באכילה, ואוכל דבר איסור. וכאשר שולח לחבירו, שולח לו מביתו רק ממה שהוא עצמו נוהג לאכול, ולכן מותר הדבר באכילה.

*

למדנו במשנה - ומלח סלקונדרית: אסור באכילה.

שאלה: מאי מלח סלקונדרית?

אמר רב יהודה אמר שמואל: מלח שכל 'סלקונדרי' (= נחתומים) של רומי אוכלים אותו, ומערבין בה שומן דגים טמאים, ומשום כך אסור.

*

תנו רבנן - מלח סלקונדרית שחורה וכו'.

מבארת הגמרא: **אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: לדברי האומר וכו'.**

אמר רבי אבהו משום רבי חנינא בן גמליאל: גוי זקן אחד היה בשכונתנו, שהיה מחליק פניה של מלח סלקונדרית בשומן חזיר. ומשמע שיש לחשוש לאיסורים אחרים הקיימים במלח זה.

*

למדנו במשנה - הרי אלו אסורים: אלו שנמנו לעיל, אסורים, ואין איסורן איסור הנאה.

שאלה: למעוטי מאי? החזרה על הדברים שחוזרת המשנה ומזכירה את האיסור בסוף ואומרת "הרי אלו אסורים", משמע שהיא באה למעט ולומר שלא הכל אסורים. והשאלה היא מה היא באה למעט מאיסור זה?

תירוץ: לחזקיה וכו'. לדעת חזקיה לעיל (דף לח, ב) כוונת משנתנו למעוטי באופן שידוע שנתן לתוך הכבשים יין, ואסורין הם אפילו בהנאה, ואינם נכללים בדין משנתנו. לדעת רבי יוחנן המתיר כבשים אלו בהנאה, באה משנתנו למעוטי מוריים וגבינת בית אונייקי, שאסורין אף בהנאה.

וסתמא כרבי מאיר: מכך עולה, כי סתמא של משנה זו, היא כרבי מאיר, האוסר דברים אלו בהנאה (במשנה לעיל דף ל', ב).

משנה: והדבדבניות: אשכולות של ענבים, אפילו שהם נוטפים מיץ, הם לא נעשים מוכשרים לקבל טומאה. (= פרי שנרטב נעשה מוכשר לקבל טומאה דהיינו שאם יגע בו שרץ הוא יטמא). הטעם שאינם מוכשרים, בגלל שצריך שהפרי יוכשר ברצון הבעלים, והמשקה הנוטף בשעת הבציר על הענבים אינו ברצון הבעלים.

וטריט שאינה טרופה: וממילא ניכרים הדגים שבתוכה ואין חשש שהתערבבו בהם דגים אחרים.

ועלה של חלתית: כי לא חותכים אותו בסכין.

וזיתי גלוסקאות המגולגלין: זיתים מכונסים בכלי עגול שמתחממים ומתרככים.

ר' יוסי אומר השלחין אסורין: יתבאר בגמרא.

החגבים הבאים וכו': חגבים שמוכר החנווני מ'הסלולה' = מהסל שלפניו, אסורים משום שהוא מזלף עליהם יין. אבל כשהוא לוקח אותם מ'ההפתק' = מהכלי שבו הם מאוחסנים, מותרים כי עדיין הוא לא מזלף עליהם.

וכן לתרומה: יתבאר בגמרא.

גמרא: תנינא להא: שנינו במשנתנו שחלב שחלבו גוי כשר, כמו הכתוב בכרייתא להלן.

דתנו רבנן יושב ישראל וכו'.

שאלה: היכי דמי? איך מדובר? אם אין 'דבר טמא' כלומר בהמה טמאה בעדר של הגוי, פשיטא שאין מה לחשוש. ואם מדובר שיש בהמה טמאה בעדר שלו, מדוע באמת אין לחשוש?

תירוץ: לעולם דאיכא דבר טמא: מדובר שיש בהמה טמאה בעדר. ומדובר שכשהיהודי עומד הוא רואה את הגוי, וכשהוא יושב הוא לא יכול לראות אותו. היה מקום לחשוב, מכיון שכשהוא יושב הוא לא יכול לראות את הגוי, יש לחשוש שהגוי עירבב לו חלב טמא. קמ"ל שמכיון שכשהוא עומד הוא רואה את הגוי, הגוי מפחד ולא מערבב.

*

למדנו במשנה - והדבש:

הגמרא מבארת: דבש למאי ניחוש לה? וכו': מה החשש? אם משום שהתערבב בו מאכל אסור. אין חשש! כי לא מערבבים לתוך הדבש משום שהוא יסריח.

אי משום בישולי עכו"ם: ואם נחשוש שהגוי בישל אותו והוא נאסר משום בישולי עובדי כוכבים, הרי דבש הוא דבר שנאכל כמו שהוא חי ולא גזרו עליו משום בישולי עכו"ם.

אי משום גיעולי עובדי כוכבים: ואם נחשוש שכשבישל אותו הגוי נפלט מהכלי בליעה של איסור לתוך הדבש. אין חשש! כי הטעם הזה הוא 'נותן טעם לפגם' כלומר הוא טעם פגום. והיינו בגלל שסתם כלי של גויים אינו 'בן יומו' כלומר לא בישלו בו היום אלא בישלו בו אתמול, והטעם כבר נפגם כשעבר עליו הלילה. (אמנם בקדירה 'בת יומא' אכן הטעם לשבח).